

به نام نامی دوست

نام کتاب: علوم و فنون ادبی (۱)

پایه: دهم

نام درس: یازدهم (قافیه)

کاری از: کاظم نامدار

شهرستان: جویبار

تهیه شده در:

گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی متوسطه دوم استان مازندران

فروردین ماه ۱۴۰۰

نکات مهم درس

شعر، سخنی خیال انگیز، موزون و سرشار از عاطفه و احساس است.

ردیف: کلمه یا کلماتی که بعد از واژهٔ قافیه، عیناً تکرار می شود.

«آب آتش فروز عشق آمد آتش آب سوز عشق آمد»

قافیه: واژه هایی که غالباً در آخر مصراع ها می آیند و حرف یا حروف آخر آنها مشترک است.

«کی رفته ای ز دل که **تمنا** کنم تو را؟»

کی بوده ای نهفته که **پیدا** کنم تو را؟»

حروف قافیه: حرف یا حروف مشترکی که در آخر واژه های قافیه می آید.

«یارب سببی ساز که یارم به سلامت باز آید و برهاندم از بند ملامت»

قواعد قافیه:

۱. هریک از مصوّت های / / ، / / و / به تنهایی اساس قافیه قرار می گیرند.

«سال ها دل طلب جام جم از ما می کرد

آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می کرد»

۲. گاهی یک مصوّت با یک یا دو صامتِ پس از خود، قافیه می سازد.

«هرکسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار و اصل خویش»

تبصره:

- به آخر واژه های قافیه ممکن است یک یا چند حرف الحاق شود.

- حرف یا حروف الحاقی، جزء حروف مشترک قافیه هستند و رعایت آنها لازم است.

- حروف الحاقی عبارت است از:

* شناسه ها: «بیا تا قدر یکدیگر بدانیم که تا ناگه ز یکدیگر نمانیم»

* ضمائر متصل: «زهی گویا ز تو، کام و زبانم تویی هم آشکارا، هم نهانم»

* پسوندها: «بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران کز سنگ ناله خیزد روز وداع یاران»

* مخفف صیغه های زمان حال بودن (م، ی، یم، ید، ند):

«مرغان که کنون از قفس خویش جدابید رخ باز نمایید و بگویید کجابید»

* «ی» آخر بعضی از واژه های مختوم به ا و و مثلاً در واژه های «خدای»، «جای»، «موی»، «بوی»:

«رها شد ز بندِ زره موی اوی درفشان چو خورشید شد، روی اوی»

تذکر: برای پیدا کردن قافیه هر شعر ابتدا به سراغ ردیف می رویم، سپس واژه های قافیه و در آنها اول حروف الحاقی و سپس حروف اصلی را مشخص می کنیم.

- قُدا آخرفن حرف اصلی کلمه را «رَوی» می نامفدن:

«بشنو این نی چون شکایت می کند از جدایی ها حکایت می کند»

- بعضی از شاعران گاه در درون مصراع ها نیز قافیه می آورند که به آن

«قافیه درونی» می گویند.

«هنگام تنگدستی ، در عیش کوش و مستی

کاین کیمیای هستی ، قارون کند گدا را»

- گاهی شعر دارای دو قافیه است (**ذوقافیتین**) که قافیه اصلی در واژه های آخر مصراع هاست.

«آتش است این بانگ نای و **نیست باد**»

هر که این آتش ندارد **نیست باد**»

- **قافیه در شعر نو**، محدودیت های شعر کهن را ندارد (جای قافیه در شعر مشخص نیست).

«نگران با من استاد **سحر**»

صبح می خواهد از من

کز مبارک دم او آورم این قوم به جان باخته را

بلکه **خبر**.»

نکته آخر: در قافیه کردن واژه ها، علاوه بر صورت آوایی، صورت نوشتاری هم باید رعایت شود؛ یعنی واژه های «عزیز» و «لذیذ» را نمی شود با یکدیگر قافیه کرد.

خودارزیابی ها

۱- با توجه به بیت زیر، به پرسش ها پاسخ دهید.

«آب زنید راه را ، هین که نگار می رسد

مژده دهید باغ را ، بوی بهار می رسد»

الف) کدام واژه «ردیف» محسوب می شود؟

ب) واژههای قافیه را مشخص کنید.

پ) حروف قافیه کدامند؟

۲- در بیت «یا رب، سببی ساز که یارم به سلامت

باز آید و برهاندم از بند ملامت»

الف) واژه-های قافیه کدامند؟

ب) قافیه طبق کدام قاعده است؟

۳- نوع قاعده قافیه را در هریک از بیت های زیر مشخص کنید.

الف) ای صبحدم، ببین که کجا می فرستمت

نزدیک آفتاب و فاما می فرستمت

ب) شب عاشقان بیدل، چه شبی دراز باشد

تو بیا کز اول شب، در صبح باز باشد

۴- نوع قافیه را در بیت های زیر مشخص کنید.

الف) ای از مکارم تو شده در جهان خبر
افکنده از سیاست تو، آسمان سپر

ب) در رفتن جان از بدن، گویند هر نوعی سخن
من خود به چشم خویشتن، دیدم که جانم می رود

۵- چرا در شعر فارسی نمی توان واژه های «لذیذ» و «عزیز» را با یکدیگر
قافیه کرد؟

۶- در کدام بیت ردیف وجود ندارد؟ چرا؟

الف) هر کسی کاو دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

ب) آتش است این بانگ نای و نیست باد

هر که این آتش ندارد نیست باد

۷- قافیه در شعر نو چه تفاوتی با شعر سنتی دارد؟

به پایان آمد این دفتر، حکایت همچنان باقی
به صد دفتر نشاید گفت وصف الحال مشتاقی

گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی – متوسطه دوم
استان مازندران
فروردین ماه ۱۴۰۰